

Ірина ДАНИЛЮК

здобувачка освітньо-наукової програми

«Економічна аналітика» ЗУНУ

Науковий керівник – д.е.н., проф., професор
кафедри економіки та економічної теорії ЗУНУ

Олександр ДЛУГОПОЛЬСЬКИЙ

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ PROZZORO НА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ОБОРУДОК В УКРАЇНІ

Корупція є однією з найбільш складних проблем, з якими стикається сучасна Україна. Проте, останні роки характеризуються збільшенням уваги до боротьби з цією проблемою. Одним із інструментів, що має потенціал у зменшенні корупційних проявів в Україні, є електронна система ProZorro, адже з моменту її запровадження у 2016 р. багато місцевих постачальників почали довіряти ринку публічних закупівель і брати участь у торгах, що означає зростання конкуренції та отримання кращої ціни для українських платників податків. Корупція та вимоги ренти в інституті державних закупівель в Україні є наслідком закритої системи «традиційних» закупівель до 2015 р., коли вигоду від здійснення закупівлі одержували можновладці та учасники торгів у вигляді підкупу, обіцянок, впливу на процеси або ж і прямих «надприбутків». Ризики корупції виникають на етапах оцінки потреб, підготовки, вибору підрядника/постачальника та підписання договору, виконання контракту та остаточного аудиту і оплати. НАЗК проаналізувало сферу публічних закупівель та ідентифікувало 25 типових корупційних ризиків, найпоширенішими з них є: завищення очікуваної вартості закупівлі, її обсягів; штучне розділення предмету закупівлі для уникнення конкурентних процедур; дискримінаційні умови тендерної документації та обмеження конкуренції; необґрунтоване застосування переговорної процедури закупівлі; необ'єктивність та упередженість під час розгляду тендерної пропозиції; вимагання паперових документів у складі тендерної пропозиції та зразків товару (продукції); необґрунтоване внесення змін до договору про закупівлю через укладення додаткових угод; неправомірне оскарження процедур закупівель або зловживання правом на оскарження з метою блокування чи затягування процесу; недопостачання товарів (робіт/послуг), приймання продукції, яка не відповідає умовам договору тощо [1].

Корупційні зловживання у сфері публічних закупівель призводять до щорічних втрат у розмірі 10-15% видаткової частини державного бюджету, за даними економістів. Щоб виявити ознаки корупції в цій

галузі, експерти рекомендують звернути увагу на такі фактори: пов'язаність між учасниками закупівлі, яку можна дослідити, досліджуючи структуру власності учасників закупівлі за допомогою відкритих реєстрів та баз даних; неформальні зв'язки між учасниками, такі як наявність однакових телефонних номерів, сусідніх адрес, спільних службових осіб (інформацію про ці зв'язки можна знайти на веб-порталі "Наші Гроші", на сайті SMIDA та Google); конфлікт інтересів, коли службова або посадова особа замовника, яка має повноваження надавати вказівки членам тендерного комітету, може бути кінцевим бенефіціаром переможця тендеру.

Початок повномасштабної війни Росії проти України 24 лютого 2022 р. призвів до зміни основних принципів публічних закупівель. Фокус змістився з максимальної економічної вигоди, відкритості, прозорості та чесної конкуренції на своєчасну закупівлю необхідних товарів, послуг чи робіт, їх відповідність обороні, безпеці та потребам держави. Під час війни практично всі закупівлі здійснюються за прямими договорами без тендерів, що погіршує ефективність системи закупівель та збільшує ризик корупції. Закупівлі здійснюються шляхом підписання договорів, а звіт про проведені закупівлі та укладені договори з усіма додатками до договорів мають бути оприлюднені не пізніше ніж через 20 днів після закінчення або скасування воєнного стану, також є окрема умова, що договори з позначкою «обмежений доступ» не публікуються – це, зазвичай, закупівлі пов'язані із стратегічними товарами під час війни [2].

Описуючи закупівельні процедури під час воєнного стану в Україні, можна виділити три періоди. У першому періоді, від кінця лютого до кінця червня, бюджетні установи могли купувати все необхідне без використання системи ProZorro і не звітувати про це до закінчення воєнного стану. У другому періоді, від червня до жовтня, закупівлі повернулися в систему, але замовникам дозволили використовувати спрощені закупівлі та підписувати договори напряму. У третьому періоді, від жовтня до нашого часу, запроваджено спеціальні правила конкуренції для публічних закупівель, що були адаптовані під час війни. Нововведення включають відкриті торги з особливостями, вимогу звітувати про договори, що підписують напряму, і тимчасове скасування трираундових аукціонів у січні 2023 р.

За час війни структура груп закупівельних товарів зазнала суттєвих змін – на перше місце в обсягах закупівлі вийшли медикаменти та медичні вироби; потреби армії та інших військових формувань; продукти харчування; енергоносії; ритуальні послуги (зазвичай перевезення померлих, послуги з поховання); комунальні послуги та

послуги з вивезення сміття; послуги з ремонту паливно-мастильних матеріалів тощо, що можна пояснити Постановою Кабінету Міністрів України №590 від 9 червня 2021 р. № 590 [3]. Саме тому останні великі корупційні оборудки в 2022-2023 роках були здійсненні в цих сферах.

Процедури електронних закупівель, на даний момент, ще не є достатньо ідеальними для уникнення ризику корупційних схем, адже попри розвиненість системи та її ефективність навіть під час війни в Україні щоквартально у ЗМІ з'являються нові гучні скандальні розслідування сумнівних оборудок у державних закупівлях. Наприклад, представники проекту DOZORRO (ГО "Transparency International Ukraine"), журналісти медіа-ресурсу "Наші Гроші", активісти ГО "Центр протидії корупції" та Державне бюро розслідувань на початку 2023 р. викрили такі схеми [4; 5; 6; 7; 8; 9]:

- закупівля бензинових генераторів на 26 мільйонів гривень без торгів після зникнення в їх потребі (відновлення енергетичної структури) в Здолбунові Рівненської області;

- «яйця по 17 гривень за штуку» завдали збитків державі на суму 4,6 млн гривень;

- «золоті макарони» на Рівненщині, закуплені утричі дорожче ніж ринкові ціни;

- закупівля печива по 400-600 грн/кг для дітей, чії батьки – учасники бойових дій;

- одержання хабаря на закупівлях енергетичного обладнання в \$400 тис. в.о. очільника Мінрегіону.

Дослідивши ці резонансні справи можна зробити такі висновки: законодавство має прогалини в правовій базі у швидкому реагуванні на випадки очевидних корупційних схем; ЗМІ є рушійною силою виявлення махінаційних оборудок і притягнення до відповідальності винних та причетних до них; важливу роль для запобігання корупції грає не лише публічність і прозорість, а й конкурентність; порівняння середньоринкових цін поки що не працює в режимі «онлайн» через відсутність актуальних аналітичних даних, що не дозволяє автоматично відхиляти сумнівні процедури закупівель; виявлення завищених цін і порушення закупівельних процесів зазвичай відбуваються де факто після завершення закупівлі.

Проте, незважаючи на низку спірних моментів, прозорі публічні закупівлі демонструють ефективність навіть в складних умовах. Вже в квітні-травні 2022 р. було помітно збільшення запитів бізнесу на участь у торгах. Опитування бізнесу, проведене в кінці березня 2023 р., показало, що 49% респондентів відзначили позитивний вплив повернення конкурентних спрощених закупівель на отримання нових

замовлень. Крім того, в квітні Укрпошта почала відбирати постачальників на аукціонах за власним бажанням, і результати цієї роботи були вражаючими – в середньому 3,5 учасників змагалися на 1 аукціоні, а економія досягла 22,1% [5]. Отже, прозорі публічні закупівлі допомагають бізнесу продовжувати працювати і виборювати контракти на рівних умовах, а також дозволяють державі знаходити якісні товари за вигідними цінами. Крім того, вони сприяють запобіганню корупції, адже навіть при нестачі інформації журналісти та громадські активісти можуть виявити потенційні випадки зловживань, але це може бути складніше і вдається вже на пізніших етапах.

Список використаних джерел:

1. Офіційний портал Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/> (дата звернення: 21.04.2023).
2. Чапрак Ю.В., Дугопольський О.В. Особливості публічних закупівель під час війни: кейс України. Proceedings of the 1st International Scientific Conference «Research Reviews», 26-27 грудня 2022 р., м. Прага, Чехія. URL: <https://unec.edu.az/application/uploads/2016/07/Nauchny-e-publikatsii-1.pdf#page=159>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України №590 від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.04.2023).
4. ДБР затримало підприємців, які продавали серед іншого військовим яйця по 17 гривень. Державне бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-zatrimalo-pidpriemciv-yaki-prodavali-sered-inshogo-vijskovim-yajcy-a-po-17-griven> (дата звернення: 17.04.2023)
5. Коли на терезах швидкість і прозорість: яким був цей рік для публічних закупівель. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/koly-na-terezah-shvydkist-i-prozorst-yakym-buv-tsej-rik-dlya-publichnyh-zakupivel/> (дата звернення: 20.04.2023).
6. Ніколов Ю. Підозріла закупівля макаронів для школярів Рівного. Сайт новин «Наші гроші». URL: <https://nashigroshi.org/2023/02/09/pidozrila-zakupivlia-makaroniv-dlia-shkoliariv-rivnoho-layfkhaqu-vid-nikolova-2/> (дата звернення: 20.04.2023).
7. Сорока А. Мерія Здолбунова у півтора раза задрала ціни на китайські генератори за 26 мільйонів. Сайт новин «Наші гроші». URL: <https://nashigroshi.org/2023/03/01/meria-zdolbunova-u-pivtora-raza-zadrала-tsiny-na-kytays-ki-heneratory-za-26-mil-yoniv/> (дата звернення: 16.04.2023).
8. Стратонова Н. Печиво по 400-600 грн за кг: правоохоронці Рівненщини перевіряють закупівлю для дітей бійців ЗСУ. Сайт новин «Суспільне». URL: <https://suspilne.media/392579-pecivo-po-400-600-grn-za-kg-pravoohoronci-rivnensini-pereviraut-zakupivlu-dla-ditej-bijciv-zsu/> (дата звернення: 17.04.2023).
9. Хабарництво у Мінрегіоні: у тиску щодо яких закупівель підозрюють Лозинського і як він міг отримати кошти. DOZORRO: Громадський контроль держзакупівель. URL: <https://dozorro.org/blog/pershij-korupcijnij-skandal-2023-roku-yak-davali-habar-ministru> (дата звернення: 21.04.2023).